

چرا حکومت اشکانی منقرض شد؟

چگونگی اداره‌ی قلمرو اشکانیان

همان‌طور که خواندید اشکانیان برای بیرون کردن سلوکیان از ایران، به کمک خاندان‌های ایرانی نیاز داشتند؛ به همین دلیل، برای اداره‌ی امور کشور به آن‌ها قدرت بسیاری دادند. قدرت و نفوذ این خاندان‌ها به حدّی بود که اشکانیان بدون مشورت آن‌ها کاری انجام نمی‌دادند. اشکانیان برای مشورت با این خاندان‌ها و حکومت‌ها مجلسی تشکیل داده بودند که مجلس بزرگان نامیده می‌شد. شاه و خانواده‌ی اشکانی نیز برای مشورت مجلسی داشتند که مجلس شاهی نام داشت. در مواقع مهم اعضای دو مجلس بزرگان و شاهی، با هم جمع می‌شدند و مجلسی به نام مجلس مهستان را تشکیل می‌دادند.

مجسمه‌ی یکی از بزرگان
اشکانی موزه‌ی ملی
ایران، تهران

مجسمه‌ی برنزی عصر
اشکانی موزه‌ی ملی
ایران، تهران

ضعف حکومت اشکانیان

در اواخر دوره‌ی اشکانی مجلس شاهی، دیگر محل مشورت افراد خاندان شاهی نبود؛ زیرا شاهان اشکانی برای حفظ قدرت خود و شاهزادگان برای رسیدن به تاج و تخت به رقابت و کشمکش پرداختند. در جریان این رقابت‌ها و کشمکش‌ها بسیاری از آن‌ها به قتل رسیدند. قتل و خون‌ریزی در خاندان شاهی، اشکانیان را بسیار ضعیف کرد. این امر موجب شد تا خاندان‌های بزرگ و حکومت‌های نواحی مختلف، قدرتمندتر شوند ولی طولی نکشید که آن‌ها نیز برای گسترش قلمرو خود، با یک‌دیگر به جنگ پرداختند. نتیجه‌ی این جنگ‌ها و خون‌ریزی‌ها آشفتگی وضع کشور و وارد شدن ستم‌های فراوان بر مردم بود.

وضع دینی ایران در زمان اشکانیان

در زمان اشکانیان گروهی از مردم پدیده‌های طبیعی مانند ماه و خورشید را پرستش می‌کردند. گروهی به دلیل تبلیغات حکومت کوشانی‌ها در مشرق ایران، بودایی شده بودند. مسیحیان بیش‌تر در نواحی مغرب ایران سکونت داشتند و روزه‌روز بر تعدادشان افزوده می‌شد. در آن زمان بیش‌تر ایرانیان زردشتی بودند.

شاهان اشکانی به مسائل دینی کشور توجه زیادی نداشتند و برای آن‌ها اهمیتی نداشت که مردم پیرو چه دینی باشند. بدین ترتیب دین واحدی در کشور وجود نداشت و این موضوع، بیش از همه موجب نارضایتی روحانیان زردشتی بود.

نمونه‌هایی از سکه‌های دوره‌ی اشکانیان

نارضایتی از حکومت اشکانیان

ضعف حکومت اشکانی و آشفتگی اوضاع کشور، به تدریج باعث نارضایتی بعضی از بزرگان شد. به خصوص که پیابان گردان از شمال و رومی‌ها از مغرب و شمال غربی به مرزهای ایران حمله می‌کردند. از سوی دیگر، ترویج دین‌های مختلف و وجود تفرقه میان مردم باعث نگرانی شده بود؛ زیرا کوشانی‌ها از بودایی‌ها و رومی‌ها از مسیحیان حمایت می‌کردند. در میان مردم، بیش‌تر از همه، روحانیان زردشتی از اشکانیان ناراضی بودند؛ به همین دلیل، جمعی از بزرگان از فرمانروای فارس که اردشیر بابکان نام داشت و طرف‌دار دین زردشتی بود، حمایت کردند. اردشیر بابکان با کمک بزرگان، آخرین پادشاه اشکانیان^۱ را شکست داد. به این ترتیب سلسله‌ی اشکانی پس از ۴۸۰ سال حکومت منقرض شد.

پرسش و جست‌وجو

۱. جاهای خالی زیر را با کلمات مناسب کامل کنید:
(الف) در زمان اشکانیان دو مجلس بزرگان و شاهی با هم مجلس را تشکیل می‌دادند.
(ب) شاهان اشکانی به مسائل کشور توجه زیادی نداشتند.
(ج) در میان مردم بیش‌تر از همه از اشکانیان ناراضی بودند.
۲. رابطه‌ی بین گزینه‌ها را پیدا کنید و با خطی به یک‌دیگر وصل نمایید.

بودایی	مغرب ایران
مسیحی	جنوب ایران
زردشتی	ایران
	مشرق ایران

تأسیس سلسله‌ی ساسانی

قیام اردشیر علیه اشکانیان

اردشیر فرزندِ خانواده‌ای زردشتی ساکن فارس بود. خاندان او دارای مقام مذهبی بودند. بابک و ساسان پدر و پدربزرگ او به دلیل داشتن این مقام و نیز روابط خانوادگی نزدیک با حاکم فارس، توانسته بودند قدرت و نفوذ بسیاری در میان مردم به دست آورند. اردشیر توانست با استفاده از همین موقعیت به فرمانروایی پارس برسد.

به قدرت رسیدن اردشیر، باعث نگرانی پادشاه اشکانی شد؛ زیرا او می‌دانست که روحانیون زردشتی و اردشیر علیه اشکانیان قیام خواهند کرد. اردشیر نیز برای رسیدن به سلطنت، بزرگان کشور را به قیام علیه اشکانیان فرا خوانده بود.

او به روحانیون زردشتی قول داد که کتاب اوستا را به طور کامل جمع‌آوری نماید و امور دینی زردشتی‌ها را منظم کند. جمعی از بزرگان کشور نیز حاضر به همکاری با اردشیر شدند. بیش‌تر این بزرگان، برای کسب قدرت به طرف‌داری از اردشیر پرداختند.

اردشیر حکومتی قدرتمند به وجود می‌آورد

هنگامی که اردوان از قیام اردشیر آگاه شد، با لشکر بزرگی به جنگ او رفت. در جنگ سختی که میان آنان در گرفت، اردشیر پیروز شد و پادشاه اشکانی به قتل رسید. مورخان این سال^۱ را زمان تأسیس حکومت ساسانی (و انقراض حکومت اشکانی) دانسته‌اند. نام این سلسله از نام ساسان، پدربزرگ اردشیر گرفته شده است.

از آن پس اردشیر به جنگ با حکمرانان نواحی مختلف پرداخت و همه‌ی آن‌ها را شکست داد. به این ترتیب، او حکومتی بزرگ و قدرتمند با سپاه دائمی به وجود آورد؛ و از این کار دو هدف داشت:

- ۱ - جلوگیری از قدرت یافتن حکمرانان در نواحی مختلف ایران؛
- ۲ - جنگیدن با دشمنانی که به مرزهای ایران حمله کرده بودند، به خصوص رومی‌ها.

اردشیر همان‌طور که قول داده بود، دستور داد کتاب اوستا را جمع‌آوری کنند. او هم‌چنین دستور داد تا همه‌ی موبدان زردشتی از موبد بزرگ زردشتیان اطاعت کنند.

دین زردشتی دین رسمی کشور می‌شود

با تأسیس سلسله‌ی ساسانی، امور دینی زردشتیان بسیار منظم شد و موبدان مورد حمایت حکومت قرار گرفتند. با وجود این، باز هم روزه‌روز بر تعداد پیروان ادیان بودایی و مسیحی افزوده می‌شد؛ زیرا پیروان این ادیان می‌توانستند عقاید خود را آزادانه تبلیغ کنند.

در زمان سلطنت شاپور اول، فرزند اردشیر، یکی از ایرانیان به نام مانی با ترکیب جنبه‌هایی از دین‌های زردشتی، یهودی و مسیحی، آیین جدیدی آورد. کتاب معروف مانی ارژنگ نام داشت که دارای نقاشی‌هایی بود. طولی نکشید که گروهی پیرو مانی شدند و حتی شاپور اول نیز طرف‌دار او گشت. پیروان مانی را مانوی می‌گویند.

در این هنگام، موبدان زردشتی به افزایش پیروان مسیحیت و آیین‌های بودایی و مانوی، اعتراض کردند. در نتیجه، پس از مرگ شاپور اول، مانی دست‌گیر شد و به قتل رسید؛ سپس، دین زردشتی دین رسمی کشور شد و تبلیغ ادیان دیگر ممنوع گردید. از این زمان به بعد، موبدان بسیار قدرتمند شدند و آتشکده‌ها که محل عبادت زردشتی‌ها بود، بسیار پررونق و ثروتمند شد.

بشقابی از جنس نقره مربوط به دوره‌ی ساسانیان. چنان‌که می‌بینید یکی از تفریحات مهم پادشاهان شکار کردن بود. فکر می‌کنید این کار چه تأثیری بر آن‌ها داشت؟

ظرف شیشه‌ای مربوط به دوره‌ی ساسانیان. در آن زمان ایرانیان در صنعت شیشه‌گری مهارت داشتند.

همسایگان ایران در زمان ساسانیان

در اوایل تأسیس سلسله‌ی ساسانی مردم روم پیرو مسیحیت شدند. یکی از امپراتوران روم به نام گُنِستانتین، مسیحیت را دین رسمی این کشور اعلام کرد. او برای نزدیک شدن به مرزهای ایران، پایتخت خود را از شهر رُم به شهر قسطنطنیه (استانبول امروزی) منتقل کرد. این اقدام او بعدها موجب تقسیم امپراتوری روم شد، زیرا یک دولت در قسطنطنیه و یک دولت دیگر در رُم حکومت می‌کردند. حکومتی که در قسطنطنیه حکومت می‌کرد به روم شرقی معروف شد و حکومتی را که در رُم حکومت می‌کرد، روم غربی می‌نامیدند.

در دوره‌ی ساسانیان میان ایران و روم شرقی جنگ‌های سختی در گرفت. یکی از علت‌های این جنگ‌ها، مسئله‌ی ارمنستان بود. در این زمان، بیش‌تر مردم ارمنستان مسیحی شده بودند و دولت روم شرقی قصد داشت که آن سرزمین را تصرف کند. در این جنگ‌ها گاه ایرانیان و گاه رومی‌ها پیروز می‌شدند.

در زمان ساسانیان گروهی از اعراب که از عربستان مهاجرت کرده بودند در قسمت جنوبی ایران حکومتی تشکیل دادند. حکومت آن‌ها حیره نام داشت این حکومت وظیفه داشت که از هجوم قبایل عرب به مرزهای ایران جلوگیری کند.

همسایه شرقی ایران در این زمان هند بود. در زمان ساسانیان میان ایران و هند روابط بازرگانی برقرار بود.

در یکی از جنگ‌های ایران و روم، امپراتور روم (والریانوس) تسلیم پادشاه ایران (شاپور اول) شد. این پیروزی آن قدر با ارزش بود که شاپور دستور داد صحنه‌ی تسلیم شدن امپراتور روم را در نزدیکی شیراز بر روی سنگ نقش کنند.

وضع ایران در زمان ساسانیان چگونه بود؟

پایتخت و دربار ساسانیان

پایتخت معروف ساسانیان تیسفون نام داشت. این شهر در ساحل رود دجله قرار داشت. تیسفون بسیار بزرگ و پرجمعیت بود و در آن بناهای بسیاری ساخته شده بود. معروف‌ترین بنای تیسفون کاخ کسرا بود. شاهان ساسانی در این کاخ زندگی می‌کردند. این کاخ بسیار مجلل بود و عده‌ی زیادی نگهبان، خدمتکار، نوازنده، آشپز و ... در آن کار می‌کردند. شاهان ساسانی با گرفتن مالیات‌های گزاف از مردم، گنج‌های گران‌بهایی در این کاخ فراهم آورده بودند.

طبقات جامعه ساسانی

در دوره‌ی ساسانیان مردم به دو طبقه تقسیم می‌شدند: طبقه‌ی اشراف یا بزرگان و طبقه‌ی مردم معمولی. با وجود این که تعداد اشراف خیلی کم‌تر از مردم معمولی بود ولی آن‌ها بیش‌تر ثروت کشور و هم‌چنین شغل‌های مهم را در اختیار داشتند. علاوه بر این، اشراف از امتیازات بسیاری برخوردار

قسمت بیرونی کاخ کسرا در تیسفون. بقایای این کاخ به طاق کسرا یا ایوان مداین معروف است. این عکس حدود ۱۱۰ سال پیش گرفته شده است و امروزه قسمت‌هایی از آنچه در آن دیده می‌شود، ویران شده است. آیا می‌دانید طاق کسرا امروزه در کجا قرار دارد؟

نمونه‌هایی از سکه‌های دوره‌ی ساسانیان

بودند؛ مثلاً فقط آن‌ها می‌توانستند درس بخوانند. اشراف یا بزرگان سه دسته بودند:

- ۱- موبدان: روحانیان زردشتی بودند که اداره‌ی آتشکده‌ها و امور دینی را به عهده داشتند.
- ۲- جنگاوران: فرماندهان سپاه بودند که دفاع از مرزها و شرکت در جنگ‌ها از وظایف آنان بود.
- ۳- دبیران: کارمندان حکومت ساسانی بودند که کارهای مختلفی مانند نگه‌داری حساب‌ها و نوشتن نامه‌ها را به عهده داشتند.

طبقه‌ی دوم چنان‌که گفتیم مردم معمولی بودند. آن‌ها که اکثریت مردم ایران را تشکیل می‌دادند شامل دو دسته‌ی کشاورزان و پیشه‌وران بودند. بیش‌تر مردم ایران جزء این طبقه بودند. آن‌ها حتی حق درس خواندن نداشتند.

روستاییان و پیشه‌وران در هر سال مقدار زیادی، مالیات می‌پرداختند اما با این که مقدار آن زیاد بود برای رفاه مردم صرف نمی‌شد، در نتیجه بسیاری از مردم از پادشاهان ساسانی ناراضی بودند.

پرسش و جست‌وجو

۱. جاهای خالی زیر را با کلمات مناسب کامل کنید:

الف) معروف‌ترین بنای تیسفون بود.

ب) در دوره‌ی ساسانیان مردم به دو طبقه و تقسیم می‌شدند.

ج) روحانیون زردشتی اداره‌ی و را برعهده داشتند.

۲. رابطه‌ی بین گزینه‌ها را پیدا کنید و با خطی به یک‌دیگر وصل نمایید.

موبدان کارمندان حکومت

جنگاوران پیشه‌وران

دبیران فرماندهان سپاه

روحانیون زردشتی

۳. در دوره‌ی ساسانی وظیفه‌ی دبیران چه بود؟

۴. دو نمونه از امتیازاتی را که طبقه‌ی اشراف ساسانی از آن برخوردار بودند، بیان کنید.

سقوط سلسله‌ی ساسانی

آشفتگی حکومت ساسانیان

مشهورترین پادشاه ساسانی انوشیروان است. او مدتی طولانی سلطنت کرد و توانست اوضاع کشور را آرام نگه دارد و رومیان را شکست دهد.

از دیگر پادشاهان ساسانی خسرو پرویز بود. او با شورش یکی از سرداران خود به نام بهرام چوبین روبه‌رو شد. در جنگی که میان خسرو پرویز و بهرام چوبین درگرفت خسرو پرویز شکست خورد و به پادشاه روم شرقی پناه برد.

خسرو پرویز پس از ازدواج با دختر پادشاه روم، با سپاهی که رومی‌ها در اختیارش گذاشته بودند، به ایران بازگشت؛ بهرام چوبین را شکست داد و دوباره بر تخت شاهی نشست.

در زمان پادشاهی او پیامبر اسلام (ص) در مدینه مردم را به دین اسلام دعوت می کرد. آن حضرت نامه ای به خسرو پرویز نوشت و او را به اسلام دعوت نمود. مشهور است که او از سر غرور و تکبر نامه ای پیامبر را پاره کرد.

از سوی دیگر خسرو پرویز به بهانه ی خون خواهی پدرزنش که به دست رومی ها کشته شده بود، به روم لشکر کشید و بسیاری از شهرها را ویران و غارت کرد. وی پس از آن، چند تن از سرداران خود را با وجود خدمات بسیاری که انجام داده بودند، به قتل رساند. در این هنگام، رومیان از فرصت به دست آمده استفاده کردند و به ایران حمله ور شدند. آن ها مدتی پایتخت ساسانیان را در محاصره گرفتند اما سرانجام بر اثر مقاومت ایرانیان عقب نشستند.

این اقدامات خسرو پرویز و نیز شکست خوردن او از رومیان، باعث شورش مردم شد. سرانجام، بعضی از بزرگان که نگران جان خود بودند، با هم دستی پسر خسرو پرویز، او را به قتل رساندند.

پس از خسرو پرویز در مدت چهار سال بیش از ده نفر به شاهی رسیدند که هیچ کدام خصوصیات یک فرمان روای کارآمد را نداشتند. به این ترتیب، نظم کشور از هم پاشید.

ورود اسلام به ایران

در همان حال که رومی ها به مرزهای ایران حمله می کردند، بزرگان و پادشاهان ساسانی با یک دیگر مشغول کشمکش بودند. وضع کشور بسیار آشفته بود و نارضایتی مردم نیز روزه روز بیش تر می شد؛ زیرا بزرگان به جز امتیازاتی که داشتند سعی می کردند از آشفته گی وضع کشور برای به دست آوردن ثروت و قدرت بیش تر، استفاده کنند که این خود با ظلم و ستم بیش تر بر مردم همراه بود.

در چنین شرایطی مسلمانان که ایمانی قوی و عقیده ای استوار داشتند و برای گسترش اسلام مبارزه می کردند، با سپاهیان دولت ساسانی به جنگ پرداختند و توانستند پایتخت ساسانیان را تصرف کنند. یزدگرد سوم آخرین پادشاه ساسانی، به خراسان فرار کرد و در آن جا کشته شد.

مردم ایران که در طول سالیان دراز از ستم شاهان ساسانی خسته شده بودند و پیام نجات بخش و عدالت طلبانه ی اسلام را شنیده بودند، با پذیرش اسلام، دوران نوینی را آغاز کردند. به این ترتیب، دوره ی جدیدی به نام «دوره ی اسلامی» در تاریخ ایران آغاز شد و سلسله ی ساسانی پس از ۴۲۶ سال حکومت سقوط کرد (سال ۳۰ هجری شمسی).

چرا حکومت ساسانی سقوط کرد؟

مهم‌ترین علل سقوط دولت ساسانی و پیروزی مسلمانان را می‌توان چنین خلاصه کرد :

۱- مردم از پادشاهان ساسانی به دلیل شدت ظلم و فساد و کشورگشایی‌های هوس‌بازانه‌ی آن‌ها ناراضی بودند.

۲- ایمان سپاهیان مسلمان به خدا و اعتقاد آنان به این‌که در راه خدا چه کشته شوند و چه پیروز شوند، به موفقیت رسیده‌اند.

پرسش و جست‌وجو

۱. جاهای خالی زیر را با کلمات مناسب کامل کنید :

الف) خسرو پرویز با شورش یکی از سرداران خود به نام روبه‌رو شد.

ب) در زمان پادشاهی پیامبر اسلام (ص) در مدینه مردم را به دین اسلام دعوت می‌کرد.

۲. رابطه‌ی بین گزینه‌ها را پیدا کنید و با خطی به یک‌دیگر وصل نمایید.

انوشیروان پاره‌کردن نامه‌ی پیامبر(ص)

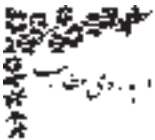
خسرو پرویز آخرین پادشاه ساسانی

یزدگرد سوم مشهورترین پادشاه ساسانی

اولین پادشاه ساسانی

۳. به نظر شما کدام یک از کارهای خسرو پرویز موجب سرافکندگی کشور ایران بود؟

۴. با مراجعه به نقشه‌ی صفحه‌ی ۶۷ و مقایسه‌ی آن با نقشه‌های مربوط به قلمرو هخامنشیان و اشکانیان، بگویید چه مناطق تازه‌ای به قلمرو ساسانیان افزوده شد؟

این کتاب از بقیع نشریه‌ی تعلیماتیه‌ی استان تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۵ خورشیدی، به چاپ رسیده است.

Email

talif@talif.sch.ir

تلفظ: تالیف

فهرست

۱	مقدمه:
۳	درس یکم: اهمیت و فایده‌ی تاریخ
۷	درس دوم: انسان‌های اولیه چگونه می‌زیستند؟
۱۱	درس سوم: روستا چگونه به وجود آمد؟
۱۴	درس چهارم: شهرها و کشورهای دنیای قدیم (۱)
۲۲	درس پنجم: شهرها و کشورهای دنیای قدیم (۲)
۲۸	درس ششم: ایران پیش از آریایی‌ها
۳۲	درس هفتم: آریایی‌ها چه کسانی بودند؟
۳۶	درس هشتم: تشکیل حکومت ماد
۴۱	درس نهم: حکومت هخامنشی چگونه به وجود آمد؟
۴۵	درس دهم: اوضاع اداری و همسایگان ایران در زمان هخامنشیان
۵۰	درس یازدهم: چرا هخامنشیان سرنگون شدند؟
۵۳	درس دوازدهم: اشکانیان بیگانگان را از ایران بیرون راندند.
۵۷	درس سیزدهم: چرا حکومت اشکانی منقرض شد؟
۶۰	درس چهاردهم: تأسیس سلسله‌ی ساسانی
۶۵	درس پانزدهم: وضع ایران در زمان ساسانیان چگونه بود؟
۶۷	درس شانزدهم: سقوط سلسله‌ی ساسانی

فهرست کتاب‌های مناسب برای دانش‌آموزان

- ۱- دایرةالمعارف پرسش‌ها و پاسخ‌ها، مترجم: مجید عمیق، ناشر: پیام آزادی، چاپ ۱۳۸۳.
- ۲- سرگذشت ملل کهن، مؤلف: سیاوش شایان، ناشر: مدرسه برهان، چاپ ۱۳۸۳.
- ۳- کتاب کار تاریخ سال اول راهنمایی، مؤلف: زهرا مروتی، ناشر: محراب قلم، چاپ ۱۳۸۳.